

Stanisław Krajski

Substancja żywa i życie według "De ente et essentia" Tomasza z Akwinu

Studia Philosophiae Christianae 21/1, 185-192

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nyymi odmianami realistycznej teodycei. Analizuje subtelnie zarówno założenia Kanta jak i jego konsekwencje. Nie podaje jednak gotowych rozwiązań kantowskich trudności, pozostawia je ze znakiem zapytania do przemyślenia uważnemu czytelnikowi.

STANISŁAW KRAJSKI

SUBSTANCJA ŻYWA I ŻYCIE WEDŁUG *De ente et essentia* TOMASZA Z AKWINU

1. Wstęp 2. Substancja żywa jako substancja materialna 3. Substancja żywa jako substancja żywa 4. Zakończenie

1. WSTĘP

W *De ente et essentia* Tomasz poświęca substancjom żywym niewiele miejsca. Omawia lub wymienia je tylko tam, gdzie jest to konieczne lub wskazane dla jasności całego wykładu teorii substancji. Dane, odnoszące się do substancji żywych, zawarte w *De ente et essentia*, stanowią jednak wystarczający materiał przynajmniej dla ogólnego zarysowania Tomasza koncepcji substancji żywej. W myśl tej koncepcji, ta substancja materialna jest substancją żywą, która posiada określoną esencjalną strukturę ontyczną. Substancja żywa w ujęciu Tomasza, o ile powstaje w sprzyjającym jej środowisku, w którym może nastąpić jej prawidłowy ontyczny rozwój, posiada określoną właściwą sobie naturę i podmiotuje takie a nie inne przypadłości, stanowiące w swych istotach przez treści ontyczne, których określone aktualizacje to — w myśl Tomasza — życie danej substancji żywej.

Chcąc prawidłowo i w pełni scharakteryzować substancję żywą w oparciu o koncepcję Tomasza, należy scharakteryzować ją w pierwszym rzędzie jako substancję materialną i to ujętą jako jedność per accidens, by następnie móc przedstawić to w jej strukturze, co właściwe jest substancji żywej jako substancji żywej.

2. SUBSTANCJA ŻYWA JAKO SUBSTANCJA MATERIALNA

Substancja żywa zostaje zapoczątkowana w swej esencjalnej warstwie przez dwa podstawowe principia¹ wewnątrzbytowe: formę i materię, determinujące się nawzajem².

Forma, o której Tomasz mówi, że jest principium różnicy (*principium differentiae*), determinuje materię, przekształcając to bezkształtne ontyczne tworzywo tak, iż stanowi ono jej ontyczne uzupełnienie,

¹ *Principium* (principium) nazywa Tomasz każdy zespół bytów, każdą substancję, przypadłość, każdy element substancji, jego ontyczny fragment, który determinuje jakiś byt lub jego ontyczny fragment, kształtuje — mówiąc najogólniej — jego ontyczny charakter. Por. Tomasz z Akwinu *De ente et essentia*, *O bycie i istocie, przekład — komentarze* — Studia. Mieczysław A. Krąpiec, Lublin 1981: 14, 15, 18, 33, 45.

jej esencjalny odpowiedni współkomponent³. Forma jako jedno wewnętrznybytowe principium, współstanowiona jest przez wiele tzw. wewnętrznybytowych principiów szczegółowych, które determinują materię w sposób wyznaczony i skoordynowany przez formę jako całość. Wewnętrznybytowe principia szczegółowe, współstanowiące formę, determinują określone treści ontyczne, współstanowiące materię, aktualizując je odpowiednio do swojego ontycznego charakteru i wyznaczając tzw. doskonałości (*perfectio*) substancji⁴. Materia zdeterminowana przez formę, współstanowiona przez taką doskonałość jak zdolność do posiadania trzech wymiarów (*tres dimensiones*), podmiotująca przypadłość ilości (*quantitas*), determinuje ją jako principium jednostkownienia (*individuationis principium*) i jednostkuje ją powodując, że staje się ona tą oto formą, stanowioną przez takie oto niepowtarzalne treści ontyczne⁵.

Zjednostkowiona forma wraz z jednostkową, zdeterminowaną przez nią materią, współtworzą nowy integralny element substancji, a zarazem nowe principium wewnętrznybytowe: istotę (*essentia*)⁶.

Współstanowiące formę, a zarazem istotę, wewnętrznybytowe principia szczegółowe wraz z zdeterminowanymi przez nie treściami ontycznymi, współstanowiącymi materię, a zarazem istotę, będącymi doskonałościami substancji, stanowią w ujęciu Tomasza *quidditas* (*quidditas*) substancji.

Istota substancji determinowana jest przez substancjalne istnienie tak, iż, jak mówi Tomasz, subsystuje (*subsistit*) w nim, wskazuje na nie przez swą ontyczną strukturę. Współstanowiona jest bowiem przez skutki determinacji ze strony istnienia⁷.

Substancja, współstanowiona przez istnienie i subsystująca w nim istotę, znajduje się w naturze rzeczy (*rerum natura*), w sferze determinacji ze strony istnienia⁸.

Doskonałości współstanowiące *quidditas* substancji, znajdującej się w naturze rzeczy, zostają zdeterminowane przez określone substancje materialne, tzw. pierwotne principia zewnętrzne. Treści ontyczne, stanowiące te doskonałości w wyniku zdeterminowania ich przez pierwotne principia zewnętrzne, aktualizują się odpowiednio do ontycznego charakteru tych principiów⁹. Niektóre ze skutków tej aktualizacji są zewnętrzne w stosunku do istoty danej substancji, nie współstanowią jej. Skutkami tymi są określone treści ontyczne, stanowiące istoty bytów niesamodzielnych, zależnych tak w swej istocie, jak w swym istnieniu od substancji, a mówiąc inaczej, zapodmiotowanych w niej: są to przypadłości (*accidens*)¹⁰.

Substancja żywa, zdeterminowana w swej *quidditas* przez pierwotne principia zewnętrzne, subsystuje, jak mówi Tomasz, w naturze rzeczy, wskazuje na nią przez swą ontyczną strukturę, współstanowiona

² Por. tamże 14.

³ Por. tamże 39.

⁴ Por. tamże 18.

⁵ Por. tamże 15.

⁶ Por. tamże 14.

⁷ Por. tamże 41.

⁸ Por. tamże 34.

⁹ Por. tamże 17.

¹⁰ Por. tamże 41—42.

jest przez skutki determinacji ze strony określonych, stanowiących naturę rzeczy substancji.

Istota substancji, zdeterminowana przez pierwotne principia zewnętrzne, jest przyporządkowana, jak mówi Tomasz, do właściwych sobie działań (*habet ordinem ad propria operationem rei*), jest naturą danej substancji żywej¹¹.

Pierwotne principia zewnętrzne, determinujące te doskonałości, współstanowiące *quidditas* substancji żywych, które właściwe są dla nich jako dla substancji materialnych, są bardzo różnorodne. W różny więc sposób aktualizują się treści ontyczne, stanowiące tego typu doskonałości w różnych substancjach żywych. Charakter ontyczny natur substancji żywych może być więc z tego względu bardzo zróżnicowany. Substancje te jako substancje materialne podmiotować mogą wiele różnych przypadłości. Ze względu na tego typu różnice, zachodzące pomiędzy różnymi substancjami żywymi, wyróżnić można spośród tych substancji określone tzw. *quasi* gatunki czy *quasi* rodzaje substancji żywych.

Zdeterminowana przez pierwotne principia zewnętrzne substancja żywa podmiotyuje dwa podstawowe rodzaje przypadłości: tzw. przypadłości przyporządkowane tylko (*aptitudinis tantum*) i tzw. przypadłości nieprzyporządkowane¹².

Przypadłości przyporządkowane tylko są to przypadłości uprzyczynowane (*causantur*) przez wewnętrzne principia szczegółowe, nie będące, jak mówi Tomasz, w akcie doskonałym (*actus perfectus*)¹³. Przypadłości te posiadają istoty, stanowiące przez takie treści ontyczne, które ulegają aktualizacji, gdy zostaną zdeterminowane przez określone tzw. wtórne principia zewnętrzne.

(Wtórne principia *quasi* zewnętrzne to inne przypadłości, przyporządkowane tylko, podmiotowane przez substancję materialną, podmiotującą przypadłości determinowane i wtórne principia zewnętrzne sensu *structo*: określone substancje materialne determinujące dane przypadłości najczęściej przez określone podmiotowane przez siebie przypadłości). Stan aktualizacji tych treści ontycznych przed zdeterminowaniem ich przez wtórne principia zewnętrzne określić można jako pierwotny charakter ontyczny przypadłości. Stan aktualizacji tych treści ontycznych po zdeterminowaniu ich przez wtórne principia zewnętrzne określić można jako ostateczny charakter ontyczny przypadłości. Przypadłości przyporządkowane tylko ulegają unicestwieniu jedynie wtedy, gdy unicestwieniu ulegnie podmiotująca je substancja materialna. Ostateczny charakter ontyczny tych przypadłości jest jednak zmienny. Mówiąc językiem Tomasza, przypadłości te są nieoddzielalne (*inseparabile*) od danej substancji materialnej, ale dopełnienie (*complementum*), które do nich dochodzi, jest oddzielalne¹⁴.

Przypadłości nieprzyporządkowane są to przypadłości uprzyczynowane przez wewnętrzne principia szczegółowe, będące w akcie doskonałym. Pierwotny charakter ontyczny tych przypadłości jest zarazem ich ostatecznym charakterem ontycznym. Przypadłości te nie są więc w swych istotach stanowiące przez treści, aktualizujące się pod wpły-

¹¹ Por. tamże 11.

¹² Por. tamże 44.

¹³ Por. tamże 44.

¹⁴ Por. tamże 44.

wem zdeterminowania przez wtórne principia zewnętrzne. Ich ostateczny charakter ontyczny jest więc niezmienny. Przypadłości te, podobnie jak przypadłości przyporządkowane, są od danej substancji nieoddzielalne.

Przypadłości przyporządkowane tylko podzielić można na właściwości i relacje.

Właściwości są to przypadłości przyporządkowane, których istoty stanowiące są przez treści ontyczne, które zaktualizowane są w odpowiednim stopniu po zdeterminowaniu ich przez określone wtórne principia zewnętrzne tak długo, jak długo nie zostaną zdeterminowane przez inne wtórne principia zewnętrzne. Właściwości zmienne zależnie i właściwości zmienne niezależnie.

Właściwości doskonalące się są to właściwości, których istoty stanowiące są przez takie ontyczne treści, których aktualizację wywołaną determinacją danej przypadłości, przyporządkowanej tylko przez określone wtórne principia zewnętrzne, uznać należy za jeden z wielu, pierwszy stopień aktualizacji tych treści. Treści te bowiem w wyniku determinacji danej właściwości przez inne wtórne principia zewnętrzne ulegają dalszej aktualizacji, aktualizacji takiej, iż określić ją można jako kontynuację aktualizacji, wywołanej przez determinujące uprzednio daną przypadłość wtórne principia zewnętrzne. Właściwości te ulegają więc pewnej ograniczonej zresztą ewolucji ontycznej.

Właściwości zmienne zależnie są to właściwości, których istoty stanowiące są przez takie treści ontyczne, których aktualizacji wywołanej przez określone wtórne principia zewnętrzne nie można uznać za jeden z wielu, np. pierwszy stopień aktualizacji tych treści. Treści te bowiem w wyniku determinacji danej właściwości przez inne wtórne principia zewnętrzne nie ulegają aktualizacji takiej, iż określić ją można jako kontynuację aktualizacji, wywołanej przez determinujące uprzednio daną przypadłość wtórne principia zewnętrzne, lecz aktualizują się niejako na nowo, na tym samym ontycznym poziomie, w taki jednak sposób, iż aktualizacja ta jest taka a nie inna nie tylko dlatego, iż wywołana została przez takie a nie inne determinujące daną właściwość wtórne principia zewnętrzne, ale także dlatego, iż taka a nie inna była aktualizacja tych treści wywołana przez determinujące poprzednio daną przypadłość wtórne principia zewnętrzne.

Właściwości zmienne niezależnie są to właściwości, których istoty stanowiące są przez takie treści ontyczne, których aktualizacji, wywołanej przez określone wtórne principia zewnętrzne, nie można uznać za jeden z wielu, np. pierwszy stopień aktualizacji tych treści. Treści te bowiem w wyniku determinacji danej właściwości przez inne wtórne principia zewnętrzne nie ulegają aktualizacji, iż określić ją można jako kontynuację aktualizacji wywołanej przez determinujące uprzednio daną przypadłość wtórne principia zewnętrzne, lecz aktualizują się niejako na nowo, na tym samym ontycznym poziomie w taki sposób, iż aktualizacja ta jest taka a nie inna tylko dlatego, iż wywołana została przez takie a nie inne determinujące daną właściwość wtórne principia zewnętrzne.

Relacje są to takie przypadłości przyporządkowane tylko, których istoty stanowiące są przez takie ontyczne treści, które zaktualizowane są w wyniku ich determinacji przez określone wtórne principia zewnętrzne tak długo, jak długo determinowane są przez te principia. Po ustaniu tej determinacji stan aktualizacji tych treści ontycznych jest taki, jaki był przed tą determinacją. Mówiąc inaczej, po ustaniu tej

determinacji relacje posiadają pierwotny charakter ontyczny. Relacje podzielić można na relacje klasyczne i relacje nieklasyczne.

Relacje klasyczne są to relacje, które mogą być determinowane w danym momencie tylko przez jedno wtórne principium.

Relacje nieklasyczne są to relacje, które mogą być w danym momencie determinowane przez więcej niż jedno wtórne principium zewnętrzne.

Substancje materialne będące wtórnymi principiami zewnętrznymi determinują przypadłości przyporządkowane tylko, zapodmiotowane w określonej substancji żywej za pośrednictwem podmiotowanych przez siebie przypadłości przyporządkowanych tylko, zdeterminowanych uprzednio przez określone wtórne principia zewnętrzne (wtórne principia zewnętrzne *sensu stricto*, bądź wtórne principia quasi zewnętrzne). Determinacja więc danych przypadłości przyporządkowanych tylko przez określone wtórne principia zewnętrzne jest taka a nie inna. Ze względu na to, że taki a nie inny jest ontyczny charakter substancji materialnych, będących wtórnymi principiami zewnętrznymi, taki a nie inny jest pierwotny charakter ontyczny przypadłości przyporządkowanych tylko, za pośrednictwem których wtórne principia zewnętrzne determinują dane przypadłości przyporządkowane tylko. Taki a nie inny jest ostateczny charakter ontyczny tych przypadłości, taki a nie inny, bo przypadłości te zdeterminowane zostały przez takie a nie inne wtórne principia zewnętrzne.

3. SUBSTANCJA ŻYWA JAKO SUBSTANCJA ŻYWA

Substancja żywa jako substancja żywa ma, jak mówi Tomasz, taką doskonałość, że może zmysłowo poznać (*sentire*) i poruszać się dzięki wewnątrzbytowemu principium szczegółowemu, które egzystuje w jej formie (*per principium in ipso existens*)¹⁵. Formę substancji żywej, a więc formę współstanowioną przez takie wewnątrzbytowe principium szczegółowe, nazywa Tomasz formą substancji żywej (*anima*), czy jak to się najczęściej tłumaczy: duszą¹⁶. Materię substancji żywej, a więc materię współstanowioną przez doskonałość wyznaczoną przez takie wewnątrzbytowe principium szczegółowe, nazywa Tomasz materią substancji żywej (*animatum*)¹⁷.

Substancja żywa zdeterminowana przez odpowiednie pierwotne principia zewnętrzne podmiotuje przypadłości poznania zmysłowego i ruchu takiego, który właściwy jest tylko substancjom żywym.

Przypadłości poznania zmysłowego to przede wszystkim relacje klasyczne, determinowane przez wtórne principia zewnętrzne *sensu stricto*.

Relacje te determinują jako wtórne principia quasi zewnętrzne inne przypadłości poznania zmysłowego, przeważnie właściwości zmienne zależnie i właściwości doskonalące się. Te zaś determinują jako wtórne principia quasi zewnętrzne pozostałe przypadłości poznania zmysłowego.

Przypadłości ruchu właściwego substancjom żywym są to, jak się wydaje, w równym stopniu właściwości doskonalące się, właściwości zmienne zależnie, właściwości zmienne niezależnie, determinowane przez odpowiednie przypadłości poznania zmysłowego, determinujące

¹⁵ Por. tamże 18.

¹⁶ Por. tamże 18.

¹⁷ Por. tamże 18.

je jako ich wtórne principia quasi zewnętrzne lub określone wtórne principia zewnętrzne *sensu stricto*.

Przypadłości ruchu, właściwego substancjom żywym, determinują z kolei określone, podmiotowane przez daną substancję żywą przypadłości przyporządkowane tylko, jako ich wtórne principia quasi zewnętrzne.

Substancja żywa podmiotuje też takie relacje nieklasyczne, które determinowane przez określone wtórne principia zewnętrzne *sensu stricto* wiążą w sposób stosunkowo trwałe substancje, będące tymi principiami z daną substancją żywą tak, iż tworzy się to, co potocznie określa się jako ciało substancji żywej.

Substancja żywa (*animal*) może, ale nie zawsze musi posiadać życie (*vita*). Życie w ujęciu Tomasza to nieprzerwany ciąg następujących po sobie określonych aktualizacji treści ontycznych, stanowiących istoty przypadłości poznania zmysłowego i ruchu, właściwego substancjom żywym, aktualizacji wywołanych determinacją danych przypadłości przez odpowiednie wtórne principia zewnętrzne *sensu stricto* i wtórne principia quasi zewnętrzne, bądź niekiedy także w zasadzie wyłącznie przez wtórne principia quasi zewnętrzne.

Substancja posiadająca życie, związana i wiążąca się wciąż relacjami nieklasycznymi z określonymi substancjami nieżywymi, bądź unika szkodliwej dla niej często ją unicestwiającej determinacji ze strony tzw. antyprincipiów, bądź częściowo lub całkowicie odpowiednio tę determinację neutralizuje. Substancja nie posiadająca życia, determinowana przez antyprincipia, nie mogąc uniknąć tej determinacji, ani jej zneutralizować, ulega najczęściej unicestwieniu. Można jednak wskazać substancje żywe, które w niesprzyjających dla nich warunkach tracą życie, aby zyskać je ponownie wtedy, gdy warunki te staną się dla nich sprzyjające. Substancje takie bez większej szkody dla siebie mogą nie posiadać życia przez dłuższy czas. Substancje te jednak w okresie, gdy nie posiadają życia, są przeważnie związane relacjami nieklasycznymi z określonymi, chroniącymi je przed determinacją ze strony antyprincipiów, substancjami nieżywymi. Można jednak też, jak się wydaje, przyjąć istnienie takich substancji żywych, które nie tylko, że okresowo tracą życie, ale w okresie, w którym nie posiadają życia, nie są też związane relacjami nieklasycznymi z odpowiednimi substancjami nieżywymi. Substancje takie mogłyby nie ulegać unicestwieniu w okresie, gdy nie posiadają życia bądź z tego powodu, iż nie znajdują się wtedy w sferze determinacji ze strony określonych antyprincipiów, bądź też z tego powodu, iż podmiotowane przez nie przypadłości przyporządkowane tylko mają taki pierwotny charakter, iż nawet niedeterminowane przez odpowiednie wtórne principia zewnętrzne chronią podmiotującą je substancję przed determinacją ze strony przynajmniej niektórych antyprincipiów.

Doskonałości współstanowiące *quidditas* substancji żywych, wyznaczone przez wewnątrzbytowe principia szczegółowe poznania zmysłowego i ruchu właściwego substancjom żywym, determinowane są przez bardzo różnorodne pierwotne principia zewnętrzne, wśród których niebagatelną rolę spełniają substancje żywe, determinując dane doskonałości najczęściej poprzez podmiotowane przez siebie odpowiednie właściwości doskonalące się. Determinacja ze strony tego typu pierwotnych principiów zewnętrznych zmienia więc swój charakter w miarę jak zmienia się ostateczny charakter ontyczny właściwości doskonalących się, poprzez które dane pierwotne principia zewnętrzne

ne determinują określone substancje żywe. Dana więc substancja żywa determinując jako pierwotne principium zewnętrzne określone substancje żywe, determinować może każdą z nich w nieco inny sposób.

Substancje żywe, a szczególnie substancje żywe nierozumne, mogą więc ze względu na charakter aktualizacji właściwych im doskonałości posiadać natury o bardzo zróżnicowanym charakterze ontycznym. Z tego względu w ramach gatunku substancja żywa nierozumna można wyróżnić wiele tzw. quasi gatunków (jak np. choćby rośliny i zwierzęta, płazy, gady, bakterie, grube drzewa itp.)¹⁸.

Substancje żywe, a szczególnie substancje żywe nierozumne, determinowane są przez bardzo różnorodne wtórne principia zewnętrzne. Wiązą się więc relacjami nieklasycznymi z bardzo różnorodnymi substancjami nieżywymi. Mogą, mówiąc inaczej, posiadać ciała o bardzo różnej budowie i składzie chemicznym.

4. ZAKOŃCZENIE

Tomasz w *De ente et essentia* prezentuje nam dwie definicje, odnoszące się do substancji żywych, a mianowicie definicję substancji żywej i definicję samego życia.

Substancja żywa, to zdaniem Tomasza, taka substancja materialna, której quidditas jest współstanowiona przez wewnątrzbytowe principium szczegółowe poznania zmysłowego i ruchu oraz przez wyznaczoną przez to principium doskonałość.

Życie zaś to w ujęciu Tomasza nieprzerwany ciąg następujących bezpośrednio po sobie aktualizacji treści ontycznych, stanowiących istoty tych przypadłości, podmiotowanych przez substancję żywą, których istoty stanowione są przez treści ontyczne będące skutkiem aktualizacji doskonałości danej substancji żywej, doskonałości wyznaczonej przez wewnątrzbytowe principium szczegółowe poznania zmysłowego i ruchu i zdeterminowanej przez odpowiednie pierwotne principia zewnętrzne. To aktualizacja wywołana bezpośrednio lub pośrednio przez określone wtórne principia zewnętrzne.

Tomasz w „*De ente et essentia*” sugeruje nam cztery metody rozpoznawania substancji żywej, a mianowicie:

— metodę, nazwijmy ją zmysłowo-intelektualną, najpewniejszą w jego ujęciu, polegającą na odpowiedniej intelektualnej analizie wydobytych z danych zmysłowych, uzyskanych podczas poznania jakiejś substancji materialnej, danych odnoszących się do istoty danej substancji, stanowiących tzw. *species intellecta particularis* tej substancji,

— metodę identyfikowania przypadłości, podmiotowanych przez poznaną substancję jako właściwych bądź niewłaściwych dla substancji żywej,

— metodę identyfikowania aktualizacji treści ontycznych, stanowiących istoty przypadłości, podmiotowanych przez poznaną substancję, jako aktualizacji tego typu, które właściwe są tylko przypadłościom podmiotowanym przez substancje żywe (identyfikowanie substancji żywej poprzez zidentyfikowanie posiadanego przez nią życia, czy mówiąc inaczej tego, co określa się jako objawy życia),

— metodę identyfikowania zespołu połączonych relacjami nieklasycznymi z poznaną substancją substancji nieżywych jako zespołu właściwego bądź niewłaściwego dla substancji żywej (identyfikowanie ciała danej substancji jako ciała substancji żywej).

¹⁸ Por. tamże 40.

W ujęciu Tomasza, jak się wydaje, nie każdą jednak substancję żywą można jednoznacznie zidentyfikować jako substancję żywą. Nie w stosunku do każdej bowiem substancji zastosować można metodę zmysłowo-intelektualną. Metodę tę zastosować można tylko w odniesieniu do tych substancji, które możemy poznać naszymi zmysłami bezpośrednio (jakikolwiek pośrednictwo w poznaniu zmysłowym ogranicza, jak się wydaje, nasze poznanie wyłącznie do poznania przypadłościowej sfery danej substancji). Zastosowanie zaś pozostałych metod nie zawsze musi przynieść odpowiednie rezultaty. Poznawana substancja może nie podmiotować odpowiednich właściwych substancji żywej przypadłości lub (co jest bardziej prawdopodobne) podmiotowane przez nią tego typu przypadłości mogą mieć taki pierwotny charakter ontyczny, iż zidentyfikowanie ich jako właściwych dla substancji żywej może okazać się trudne, problematyczne lub niemożliwe. Poznawana substancja może nie posiadać w danym momencie życia, może też nie być związana relacjami nieklasycznymi z odpowiednim zespołem substancji nieżywych, właściwych substancji żywej, lub może być związana z tego typu zespołem substancji nieżywych, którego rozpoznanie jako właściwego dla substancji żywej może okazać się trudne, problematyczne lub niemożliwe.

IGNACY DEC

**BYT JAKO OBJAWIENIE W CHRZEŚCIJAŃSTWIE I HINDUIZMIE
(SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEGO SYMPOZJUM
Z MÖDLING K/WIEDNIA 5 — 8.04.1983)**

Mödling, niewielka, podwieńska miejscowość znana jest w Europie jako ośrodek badań nad dawnymi i współczesnymi religiami świata. Badania te prowadzone są przez Philosophisch-Theologische Hochschule St. Gabriel, znajdującą się w rękach Ojców Werbistów. W ostatnich latach w ośrodku tym podjęto praktykę urzędzenia międzynarodowych sympozjów z zakresu filozofii i teologii religii. Za przedmiot sympozjów wybierano konfrontację Chrześcijaństwa z innymi wielkimi religiami świata. Do tej pory odbyły się cztery sympozja z tego cyklu. Pierwsze miało miejsce w 1976 r. i było poświęcone zagadnieniu obecności Chrześcijaństwa w dzisiejszym pluralistycznym świecie („Universales Christentum angesichte einer pluralen Welt”). W dwa lata później, w r. 1978 — na drugim z kolei „Studentagung”, podjęto rozważania na temat pojęcia Boga w Chrześcijaństwie i Islamie. („Der Gott des Christentums und des Islams”). Przedmiotem trzeciego sympozjum, urządzonego w r. 1981 była konfrontacja Chrześcijaństwa z Buddyzmem na odcinku pojmowania zbawienia („Erlösung in Christentum und Buddhismus”)¹. W dniach od 5 do 8 kwietnia 1983 r., w tygodniu wielkanocnym, odbyło się w Mödling czwarte z kolei międzynarodowe sympozjum religio logiczne poświęcone tym razem kon-

¹ Por. I. Dec: *O zbawieniu w chrześcijaństwie i buddyzmie*, Colloquium Salutis — Wrocławskie Studia Teologiczne. 13(1981) 325—331.